

ЛИЧНОСТНИ И СОЦИАЛНИ ДЕТЕРМИНАНТИ НА СТРЕС-СИМПТОМАТИКА ПРИ ЮНОШИ

Розина Попова

The investigation of personal and social determinants of stress-symptomatics in adolescents is particularly actual nowadays. The age problems, on the one hand, and the situation of social transition, on the other hand, lead to serious problems in the psychic and social well-being of adolescents.

This study aims at evaluating the personal characteristics (anxiety, impulsiveness, seeking sensation, generalized expectations) and the social support as well as their effects on the post-traumatic stress symptomatic in adolescents.

The results point out strong effects of the localization of control and the social support provided by parents on the negative emotional status and stress symptomatics in the examined school children. The possibility the adolescents to go through stress status is very small when these two resources are present.

Юношеската възраст е основен етап във формирането и развитието на личността. Преходният характер на възрастта прави целия период изключително сложен момент от социалното съзряване, иманентно набеязан от емоционални нарушения, вътрешни конфликти и напрежение, период с много източници на стрес.

Днешният юноша изгражда своята идентичност в една променяща се социална среда. Проблемите на преходната възраст и ситуацията на социален преход са сериозно изпитание за физическото, психичното и социалното благополучие на ученика. Доста фактори от социалната и природната среда на съвременното общество, както и нездравословният начин на живот, крият сериозни рискове за здравето на юношата. От начина, по който младият човек ще се справи със задачите на развитието си, зависи дали ще бъде здрав или ще развива заболявания, дали ще приема живота си като щастлив и успешен.

Проучването на проблема за личностни и социални детерминанти на стрес-симптоматика при ученици е от особена актуалност в съвременния начин на живот и обучение, когато проблемите на възрастта, от една стра-

на, и ситуацията на социален преход, от друга, се превръщат в сериозно изпитание за неговото психично и социално благополучие.

Съществуват индивидуални различия в личностните характеристики, които предразполагат развитието на определени модели на поведение, опасни за здравето и други здравни защити или такива, които биха улеснили здравното благосъстояние на ученика.

Индивидуалните различия по отношение на тревожността, импулсивността, отсъствието на задръжки и търсенето на нови, силни преживявания, се разглеждат като личностни характеристики, които са следствие от реактивна емоционална възбуда.

Индивидите използват психични модели (или схеми) за света и за самите себе си, които им дават възможност за интерпретиране на постъпващата информация (Hogowitz, 1979). Съществуването на пълноценна личност е невъзможно без наличието на общ модел за действителността и своето място в нея, в който преобладават положителните възгледи и очаквания и когато са удовлетворени основните потребности от сигурност, защитеност и упражняване ефективен контрол над средата.

Генерализираните очаквания участват в организацията на личността и регулацията на поведението. Въпреки тяхната устойчивост съществуват граници, след преминаването на които външните въздействия водят до разрушаването им. Ефектите от такива мощни разрушителни въздействия образуват устойчив, трудно податлив на въздействие синдром, известен като посттравматичен синдром или (posttraumatic stress disorder). Посттравматичният стрес се дължи най-вече на разрушането на общоприетото мнение, което индивидите имат за себе си и за света около тях (Janoff-Bulman, 1992).

В генезиса на предполагаемите светове (генерализирани очаквания) участват две групи фактори — мотивационни и свързани с даденостите на семейната среда. Ще се спра само на факторите, свързани със семейството.

Семейството влияе върху първоначалното формиране на предполагаемите светове чрез моделите на поведение на родителите, които могат да укрепят представите за външната среда като контролируема, податлива на въздействие или, обратно, могат да спомогнат за възприемането на света като враждебен, хаотичен, носещ заплахата (Величков, 2001).

Здравословното израстване през юношеството предполага засилване на емоционалните и позитивнооценъчните аспекти на родителска подкрепа (Силгиджиан, 1998, с. 164).

Съществуват други източници на социална подкрепа — социалните връзки с връстниците, които способстват за разрешаването на вътрешноприсъщите противоречия през периода на юношеството (Gould, 1980).